

ЗАГЛЪХНАЛО ЕХО

Снимка: Симеон Стефанов

Оформление: Симеон Стефанов

НАРЪЧНИ НАСТАВЛЕНИЯ ЗА УЧИТЕЛИТЕ

Петко Горбанов

CONCISE GUIDANCE TO TEACHERS

Petko Gorbanov

Издава книжарницата на П. Р. Славейкова

Цариград

В печатницата на „Македония“

1871

Наръчни наставления за учителите

Понеже въпросът за училищата е днес за всякой народ, а особено за нас, Българите, въпрос от първа важност, и успехът на всяко място зависи и ся очаква най-много от учителите, то ний ся ласкаем, че ще спомогнем за осъществението на по-добрий ред и успех за всякой учител чрез изложението на няколко напомняния за обхожданието и обнасянието на учителите, от което, според нашето верование, зависи успехът на учебните заведения.

1. За да бъде учителството успешно и да има ред в училището, учителят трябва да бъде добър, деятелен, разговорлив, твърд и тих във всичките си постъпки.
2. Учителят е жив пример за ученика, образец, когото той подражава; от тук ся ражда нуждата за постоянно привардване от страна на учителя във всичко. „Какъвто е учителят, такъвзи е и ученикът“; тогаз учителят трябва в присъствието на ученика да не направя нищо таквози за каквото той не би желал да го подражава; учителят не трябва никога да гълчи или да наказва ученика за таквози нещо, което той сам е наклонен да прави.
3. Учителят трябва по-напред да поправи *себе си*, че тогаз ще може да поправи ученика.
4. Учителят трябва да показва пример за пунктуалност, чистота и добър вкус, както при всичко, тъй и в облеклото си.
5. Доказано е вече, че в какъвто дух започне учителят уроците сутрен, в такъв дух и ще склучи преданието си; зарад туй всякой добросъвестен учител трябва да започенва преданието си радостно и весело, щото времето да бъде както за него приятно, тъй и за учениците ползователно и привлекателно.
6. Всяко нещо между учителя и ученика трябва всякога да става тихо и без шумно.

7. Добрият ред в училището, както и всъду, по-лесно се достига чрез хладнокръвност и умеренност, от колкото с горещност и лютина или пък с безумно нетърпение. Истинският добър ред става тихо.

8. В наредбата трябва да има еднообразие и постоянност; *примерът* е по-добър урок от *думата*.

9. Захващай всякой урок с внимание и свършвай го тихо. По-добре е да се изгубят в начало няколко минути, от колкото после – часове.

10. Учители от същото отделение и в същото заведение трябва да показват добродушие и добри чувства едни към други; те трябва да имат доверие; трябва да избегват разговори или препирни един с другия, когато един та един от тях е в предание, а другият свободен; трябва да избегват [и] да не показват пред учениците неразположение един към другия (ако би да го има); трябва да показват уважение един към другия. Учителите трябва преди всичко да се пазят да не се отпускат в ничтожни разговори пред учениците.

11. За по-добър успех учителят трябва да научава характера на всякой от учениците си и да познава наклонностите им, за да се ръководи от това в поученията си и да се ползува при наставленията, които ще им дава. От разнo вещество не може се направи оръдие с еднакви качества.

12. Когато ще смиряваш или заповядвай някому частно, кимването е по-добро от думите.

13. Говори винаги толкози високо колкото е нужно, но да не крещиш. Изражавай ся точно и ясно.

14. Нисък и сдържан глас направя по-голямо впечатление от колкото джяснато извикване и исхокване.

15. Всяко движение и дума трябва да бъдат естествени, добри и привлекателни; но когато има да осъждаш или поправяваш, варди ся най-много в думите които употребяваш.

16. Не докачай чувствителността на ученика, и той няма да ти дотегва.

17. Не показвай никакво подозрително расположение към ученика и никога да не му показваш, че го вардиш, за да видиш какво прави. Дай му да разбере, че ти имаш доверие на него както в присъствие, тъй и в отсъствието си.

НАРЪЧНИ НАСТАВЛЕНИЯ...

18. Не ся гаври с учениците, нито подигравай някого, а камо ли да ся присмиваш на някои физически негови или други неизбежни недостатки. Не споменувай нищо ученику било за състоянието му, било за състоянието на баща му. Гледай до колкото е възможно да избягваш това.

19. По-добре е да *молиш* от колкото да *заповядаш*. Чувствителен ученик устъпва и ся покорява по-лесно с дума от колкото с заплашване.

20. Да не оставиш учениците да помислят за тебе, че ти не си достоен да ги управляваш; да ся вардиш и да им не дадеш да си помислят, че ти ся иска да им заповядаш и обичаш да ги владееш.

21. Изисквай само това, което е удобноиспълнително и справедливо – и тогази настоявай щото изискваното да ся изпълнява точно. Недей заплашва; никога не ся заканяй на учениците си.

22. Гледай щото ученикът да разбере това, което му казваш, а после не му го повтаряй вече. Но изисквай бързото му изпълнение. При възпитанието учителят е отговорен не само за което *направи*, но и за това, което *пренебрегне*.

23. Учителят трябва да варди всяко обстоятелство най-сгодно, за да привлече вниманието на учениците върху разумяването и запомнянето на здравите и полезни нравственни уроци (наставления).

24. Учението в ръцете на един безнравствен човек е като нож в ръцете на бесен.

25. Всичко което кажеш или направиш, трябва да бъде винаги без лицеприятие, но право и пристойно.

26. Припазвай ся даже и в най-ничтожните неща: децата забележват най-повече малките работи.

27. Училището не е за човек без здрави начала.

28. Учителят, било вътре, било вън от училището, гледа ся от ученика като пример и по дума, и по поведение.

29. Во време на предание вниманието на *всички* трябва да ся обръща и да бъде върху урокът или предметът, върху който ся говори.

30. Когато ученикът дойде, за да му покажеш някой урок или да му решиш някоя задача, не свършвай ти всичкото, нито пък го връщай назад празден; но ако го видиш, че той е учил добре предметът и не го разбира, покажи му начинът как може да го разумее, тъй

ка[к]то да му насочиш само пътят, по който той трябва сам да върви. Повечето помощ понякога е по-лоше от колкото никаквата.

31. Когато предаваш, гледай щото учениците да разберат добре понятието за предмета, а не само голи думи. Думи без понятия повечето затъпяват умът нежели да го разберат.

32. Учителят преди да влезе в предание, трябва да е разгледал и опознал добре предметът си. Да търсиш книги, да разгледваш картите или да отваряш словаря, за да ся увериш дали ученика казва право, то е съвсем неуместно. Това освен че показва слабост от страна на учителя, но ражда в главата на ученика този въпрос: – Що ми трябва да уча това, което учителят сам не знае.

33. Учителят трябва основно да познава отговорът, който ученикът трябва да даде и ако не може, той да го поправи без книга. В този случай учениците ще учат с внимание и желание; а в първият – на сила. А когато видят, че учителят познава добре предмета си, те повече ще го обичат и уважават.

34. Когато изпитваш един ученик, давай му време да искаже знанието си и ако видиш, че той има идеята, а не може да ся изрази, помогни му за пръв път с забележание: че на вторий път това ще му ся счита за незнание; ако ли видиш, че не разбира нищо, за каквото говори, чаканието е губение на време. В този случай с ученика ся постъпва според обстоятелствата.

35. Во време на учение, учителят не трябва да ограничи вниманието на ученика само в ръководството му, „нито пък в някоя друга книга само“. „Книгите не са друго освен спомагателни средства“; и тъй като ученикът трябва да е пригледал всичко, което ся съдържа в книгите, и го е разумял основно, до колкото времето и мястото допуска, учителят трябва да обръща вниманието на класа си върху таквизи предмети, които не само че ще прошерят монотонията на преданието, но и ще послужат много, както за по-доброто разумение на урока, тъй и за по-дългото му запомняние.

36. Преди да наказваш или да гълчиш за неприготвен урок, или за неиспълнена длъжност изпитвай по-напред как и защо не са били приготвени. Защото ся случават някои

НАРЪЧНИ НАСТАВЛЕНИЯ...

ученици, които най-много са се трудили за да научат урокът си казват го най-зле. Да се хукат или наказват таквизи наместо полза и насърчавание добива се обескуражаване.

37. Ако се е случило шум или безпорядок поради отсъствието на учителя в времето за учение, тогава учениците не трябва да се наказват за всичкото зло което е произлязло в туй време. Трябва да се не дава *искушение* на ученика за да прави лоше. Учителят само в краен и неизбежен случай трябва да оставя класът си.

38. Да ли трябва да се прибегва до наказание за да се поддържа порядък в предавателната зала, това, в девет случая от десет, зависи от начина и занимателността с които учителят си предава уроците; за туй несправедно, и даже неразумно, е да се наказват учениците за грешка, която не зависи от тях.

39. Никога да не показваш нетърпелив нрав или празна сърдитня; варди се до колкото е възможно от *хукание*. Ако е нужно да погълчиш, нека; но гледай да е тихо, хладнокръвно, умеренно и с достойнство.

40. Крайно или безразсъдно телесно наказание не трябва в никой случай, а обидното разглаголствование, което е свойствено на някои учители е по-лоше. Телесното наказание може да състои само в запиране: бой с ръка, тегление на косми или уши са без полза.

41. Насърчавай колкото е възможно *повече*; а наказвай колкото е възможно *по-малко*.

42. В управлението на класа никой няма право да се намеся на учителя даже ни директора (ако го има). От какъвто клас и степен би бил учителят, той трябва сам да съди на учениците си, за да имат боязн от него и да го уважават. Ако има да се прави някоя забележка на учителя (от когото и да е) трябва да става частно и вън от класа, в противен случай властта и влиянието му над ума на учениците му ослабват.

43. Тъй също е неуместно и безразсъдно, учителят да прибегва до директора за да поддържа властта си над учениците или да поддържа порядък в преданията си, защото чрез това той показва на учениците си че е неспособен да управлява един клас. В краен случай може да се проважда ученикът за наказание при директора. Инак всяка расправа трябва да става между учителя и ученика.

44. Ако ли бащата или майката искат да се месят в управлението на учителя, то за такъвзи син по-добре е да го извадят от училището и да го държат у дома си, отколкото да ходи на училището, гдето сам като няма да се ползува нещо, но ще разврати умовете и на другите ученици.

45. Властта на родителите към син ученик се простира до прага на училището. Който преминува прага нарушава правото на учителя.

46. Ако някой ученик не си изпълнява редовно длъжностите, не се покорява, а даже се противи и противоречи на учителя, за пръв път учителят трябва сам да му говори настрана и да го убеждава, за да дойде в себе си. Ако не послуша това или го изслуша и пак не се поправя, учителят да съобщи работата на родителите му; ако ли и от това не се поправи, тогази работата остава за Училищното Настоятелство или Общината.

Три важни правила за в Преданието

1. Предавай *един* предмет в едно време. Но предавай го мъжки.
2. Придружавай това предание, като разправяш всичките неща, които се отнасят до него, и които ще произлязат от изучението му.
3. Имай за правило и поучавай: че по-добре е да знаеш *всичките неща на един* предмет, отколкото да знаеш *по нещо от всякой* предмет.

П. В. Горбанов

Запазени са езиковите особености на оригиналното издание от 1871 г.

Текста подбра, обработи и подготви за публикация Владимир Игнатов.

Петко Горбанов (1846 – 1909) – просветен деец, преводач, учител. Участието му в книжовните процеси през 70-те години на XIX в. е скромно, като се изразява най-вече в сътрудничеството на възрожденския периодичен печат (сп. „Читалище“, в. „Македония“) с дописки и статии по актуални за времето обществени въпроси.

Събраните впечатления и опит като преподавател по български език в Роберт колеж (1869–1872) намират израз в

издадените в Цариград „Наръчни наставления за учители“ (1871) – съчинение, което се родее с разпространените още в традицията на Същинското възраждане педагогически поучения до тези на автори като Нешо Бончев, Йосиф Ковачев, Георги Кърджиев, Петър Пъргов и др. от последното предосвободенско десетилетие.

Както подсказва самото заглавие, книгата има съвсем конкретна практическа насоченост, с което тя по свой начин се вписва в контекста на утилитарните търсения на епохата, като още в краткия предговор се акцентира върху ключовата организираща фигура – учителя, от чието „обхождане“ и „обнасяние“ – „според нашето верование“ – „зависи успехът на учебните заведения“ (Gorbanov 1871: 1) и нанасянето на характерните, най-важните щрихи върху „бялата бомага“, ако се позовем на думите на Неофит Бозвели в „Славяноболгарское детеводство“ (Bozveli (Hilendarski), Vaskidovich 1835: III–IV).

Без да е строго дидактично, съдържанието на Горбановите „наръчни наставления“ пък последователно изявява реална грижа за посоките на развитие на учебното дело, за прилаганите методи на преподаване (принципът е: повече насърчение и по-малко наказание), синтезирани в заключителната част чрез „три важни правила за в Преданието“ (Gorbanov 1871: 12), за начините на усвояване на знанието. В четиридесет и шест отделни точки синтезирано, но целенасочено са формулирани правила, разкриващи длъжностите на всяка една от страните в триадата *ученик – учител – родител*.

За П. Горбанов нравственото възпитание е водещо, то е ключовата предпоставка за изграждането на учениците като пълноценни личности със свои потребности, присъствие и воля, със своя ценностна обусловеност и обществена ангажираност – неизменен дълг и определяща отговорност съобразно потребите на късноренесансовото време.

Затова и „предавателната зала“ (Gorbanov 1871: 9) не бива да бъде място на страха и притеснението, а на откритите в знанието перспективи към човека и света, чрез които –

върху „здравите начала“ (Gorbanov 1871: 6) на добродетелта – се указват и пътищата към себе си.

Библиография

Gorbanov 1871: Gorbanov, P. Narachni nastavleniya za uchitelite. Tsarigrad: V pechatnitsata na “Makedoniya”, 1871. [*Горбанов 1871:* Горбанов, П. Наръчни наставления за учителите. Цариград: В печатницата на „Македония“, 1871.]

Bozveli (Hilendarski), Vaskidovich 1835: Bozveli (Hilendarski), N., Em. Vaskidovich. Slavyanobalgarskoe detevodstvo za malkite detsa. Chast treta. Kraguevats: Knyazheska srabska tipografiya, 1835. [*Бозвели (Хилендарски), Васкидович 1835:* Бозвели (Хилендарски), Н., Ем. Васкидович. Славяноболгарское детеводство за малките деца. Част трета. Крагуевац: Княжеска сръбска типография, 1835.]

Владимир Игнатов

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Vladimir Ignatov

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Research ID (Web of Science) KGK-8882-2024; ORCID ID: 0000-0002-87881888

E-mail: vladimir_ignatov@slav.uni-sofia.bg